

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پژوهشکده زبان‌شناسی
گروه زبان‌شناسی همگانی

پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته زبان‌شناسی همگانی

تحلیل نقش‌گرایانه گفتمان استادان آموزش زبان انگلیسی

استاد راهنما:

دکتر محمد دبیرمقدم

استاد مشاور:

دکتر احمد صفارمقدم

پژوهشگر:

محمد هادی احمدی

شهریورماه ۱۳۹۰

تقدیم به:

همهٔ معلم‌هایم،

خانواده‌ام،

و همسر

که بودنم را معنی می‌دهند.

سپاس‌گزاری

اتمام این پایان‌نامه را مدیون زحمات افرادی هستم که به طور قطع اگر کمک‌های این سروران نبود، این پایان‌نامه به ثمر نمی‌رسید و در اینجا لازم است از این عزیزان قدردانی و تشکر کنم.

استاد فرهیخته جناب آقای دکتر محمد دبیرمقدم که این فرصت را یافتم تا هم از کلاس‌های ایشان بهره‌مند شوم و هم در تمامی مراحل انتخاب موضوع، تحقیق و نگارش پژوهش از نظرات و راهنمایی‌های ایشان نهایت استفاده را ببرم.

استاد گرامی جناب آقای دکتر احمد صفار مقدم که همواره در کنار درس زبانشناسی درس ادب و احترام به من آموختند.

استاد ارجمند جناب آقای دکتر سید مصطفی عاصی که به واقع خیلی بیش از یک استاد و یا مدیر گروه در کل دوران تحصیل و انجام پایان‌نامه بنده را مورد لطف قرار دادند و همیشه حامی و پشتیبان اینجانب بودند.

استاد محترم سرکار خانم دکتر شهین نعمت‌زاده که با وجود تمام محدودیت‌های زمانی داوری این پایان‌نامه را قبول کردند و با تذکرات بجا و ظریف خود به بهبود این اثر کمک شایانی کردند. یاد استاد گرانقدر مرحوم دکتر علی‌محمد حق‌شناس که افتخار یافتم درس معنی‌شناسی را در محضر ایشان بیاموزم را نیز گرامی می‌دارم.

پدر و مادر مهربانم که زبان در بیان دلسوزی‌های آنها عاجز است. آنها بوده‌اند که همیشه در سختی‌ها و افسردگی‌ها جانی دوباره برای شروعی دوباره به من بخشیده‌اند.

خواهر و برادر عزیزم که برای آنها آینده روشنی در زمینه‌های علمی مورد علاقه ایشان آرزومندم. همسر دلسوزم که به طور قطع اتکا من برای ادامه راهی است که اکنون در آغاز آن قرار دارم. از دوستان عزیزم آقایان محسن خوش اخلاق، کیومرث جهانگردی و محمد رضا دارابی (مدیر محترم دپارتمان زبان مجتمع فنی تهران) نیز کمال تشکر را دارم که در انجام این تحقیق من را یاری نمودند.

در پایان از تمامی استادان، دوستان و همکاران دیگر هم که اینجانب افتخار آشنایی با آنها را داشته‌ام صمیمانه تشکر می‌کنم و برای همه این عزیزان آرزوی موفقیت روزافزون دارم.

چکیده

رساله حاضر گفتمان مورد استفاده توسط استادان آموزش زبان انگلیسی را در محیط کلاسی بررسی می‌کند. در این رساله مبنای تحلیل رویکرد نظری دستور نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی قرار گرفته است. از آنجایی که گفتمان استاد در کلاس درس نقش بسزایی در یادگیری مطالب درسی توسط زبان‌آموزان دارد، یافتن معیاری برای تحلیل‌هایی از این دست ضروری می‌نماید. هدف اصلی این پایان‌نامه ارائه الگویی است که بتواند معیار سنجش گفتمان استادان مختلف قرار بگیرد. الگوی مورد اشاره خود مقاصد مختلفی را در آموزش زبان دنبال می‌کند. مقاصدی از قبیل دستیابی به گفتمان مناسب برای آموزش زبان و گفتمان مناسب برای مراحل مختلف تدریس (ترغیب، تدریس، تمرین و بازخورد). در نهایت با تحلیل رخدادهای کلاسی و واکنش‌های شاگردان تأثیر گفتمان‌های مختلف بر انگیزه و یادگیری شاگردان بررسی می‌شود. روش مورد استفاده در این پایان‌نامه روش تحلیل محتوا می‌باشد. بدین صورت که داده‌های گردآوری شده از کلاس‌های مختلف از نظر فرانش بینافردی بررسی و توصیف شده و سپس نمودارهای مرتبط با هر کلاس ارائه شده است. در هر نمودار مراحل مختلف تدریس و میزان استفاده از وجوه مختلف مشخص شده‌اند. در مرحله آخر، نمودارها تفسیر شده و براساس این تفسیرها تحلیل‌هایی رخدادهای کلاسی صورت پذیرفته است. نتایج نهایی بدست آمده در این پژوهش مؤید این واقعیت است که رابطه معناداری بین مرحله آموزش و گفتمان مورد استفاده توسط استاد وجود دارد. وجود چنین رابطه‌ای این فرضیه را تأیید می‌کند که گفتمان مورد استفاده در مراحل مختلف تدریس را می‌توان با استفاده از دستور نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی دسته‌بندی کرد. یافته‌های این تحقیق را می‌توان در چهار قسمت به صورت زیر دسته‌بندی کرد.

- بین گفتمان استادان مختلف و مراحل مختلف شباهت‌هایی وجود دارد که در نتیجه می‌توان ادعا کرد، مراحل مختلف آموزش زبان گفتمان‌های مختلف آموزشی را می‌طلبد.
- برخی از استادان به طور آگاهانه گفتمان خود را با هدف مورد نظر در هر مرحله از آموزش تطبیق می‌دهند تا نتیجه مطلوب‌تری از تدریس خود بگیرند.
- استادانی در کاهش زمان اختصاص یافته به گفتمان معلم موفق‌تر بوده‌اند که در مرحله ترغیب و بازخورد از وجوه استفهامی بیشتر استفاده کرده‌اند.
- بالا بودن استفاده از وجوه خبری در مراحل مختلف آموزش رابطه مستقیمی با استاد محور بودن کلاس دارد.

کلیدواژه‌ها: آموزش زبان، تحلیل گفتمان، تحلیل گفتمان کلاسی، تحلیل گفتمان استاد، دستور نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی، فرانش بینافردی.

فهرست مطالب

۱	فصل اول: مقدمه و طرح مسئله.....
۲	۱.۱. مقدمه.....
۲	۱.۲. مسئله پژوهش.....
۳	۱.۳. اهداف پژوهش.....
۳	۱.۴. اهمیت، و ضرورت انجام پژوهش.....
۴	۱.۵. قلمرو پژوهش.....
۴	۱.۶. سؤال‌های پژوهش.....
۵	۱.۷. فرضیه‌های پژوهش.....
۵	۱.۸. فنون و روش گردآوری و تجزیه، تحلیل داده‌ها.....
۶	۱.۹. جامعه آماری.....
۶	۱.۱۰. نمونه آماری.....
۷	۱.۱۱. مفاهیم بنیادی.....
۹	فصل دوم: مطالعات پیشین.....
۱۰	۱.۲. مقدمه.....
۱۰	۲.۴. مکتب‌های فکری، در یادگیری، زبان دوم.....
۱۰	۴.۴. ۱. ساختن گرایب، رفتار گرایب.....
۱۱	۴.۴. ۲. تفکر انت، ساختار گرایب.....
۱۲	۴.۴. ۳. عقل گرایب، روانشناسی، شناختی.....
۱۳	۴.۴. ۴. مکتب، نقش، گرایب.....
۱۴	۴.۳. روش‌شناسی، آموزش، زبان.....
۱۴	۴.۴. ۱. رویکردهای متداول، در روش، تدریس.....
۱۴	۴.۴. ۱.۱. روش، دستور، ترجمه.....
۱۵	۴.۴. ۱.۲. روش، تدریس، مستقیم.....
۱۵	۴.۴. ۱.۳. روش، شنیداری، گفتاری.....

۱۵	۴	۴	۴	۴	روشن، تدریس، صلامت.....
۱۶	۴	۴	۴	۴	روشن، تلقین، زندایی.....
۱۷	۴	۴	۴	۴	یادگیری، جمع، زبان.....
۱۸	۴	۴	۴	۴	روشن، پاسخ، فیزیکی، کامل.....
۱۸	۴	۴	۴	۴	آموزش، زبان، ارتباطی.....
۱۹	۴	۴	۴	۴	بافت، آموزشی.....
۱۹	۴	۴	۴	۴	محیط، یادگیری.....
۲۰	۴	۴	۴	۴	رویکرد، نظامها.....
۲۱	۴	۴	۴	۴	مرجعهای، محیط.....
۲۱	۴	۴	۴	۴	ساخت، کلاس، درس.....
۲۲	۴	۴	۴	۴	تحلیل گفتمان معلم، در، کلاس، آموزش، زبان.....
۲۶	۴	۴	۴	۴	۱ مقالات مربوط، به، تحلیل، گفتمان، معلم.....
۲۶	۴	۴	۴	۴	۱ تحلیل گفتمان انتقادی گفتمان معلم، در، کلاسهای، علوم، تجربی.....
۲۸	۴	۴	۴	۴	۲ عملکردها و دیدگاههای معلمان، در، بهبود، زبان، آموزشی.....
۲۹	۴	۴	۴	۴	۳ کاهش سکوت دانشجویان به کمک، روشهای، تعاملی، استاد.....
۲۹	۴	۴	۴	۴	۴ گفتمان کلاس شاگرد محور: دیدگاههای جامعه شناختی به تعامل معلم شاگردی در کلاس آموزش زبان دوم.....
۳۰	۴	۴	۴	۴	۵ بررسی گفتمان معلمان دوره دبیرستان و تأثیر گفتمان آموزشی آنها در آموزش مشارکت محور.....
۳۱	۴	۴	۴	۴	۶ بررسی گفتمانهای متفاوت معلمان، از، نظر، تأثیر، سطح، مهارت.....
۳۱	۴	۴	۴	۴	۷ تنش موجود میان گفتمان معلم و زبان، آموز، در، محیط، کلاسی.....
۳۲	۴	۴	۴	۴	۸ نقش تحلیل گفتمان انتقادی، در، آموزش، زبان، دوم.....
۳۴	۴	۴	۴	۴	۵ رویکردهای، تحلیل، گفتمان.....
۳۶	۴	۴	۴	۴	۱، ۵ تحلیل، گفتمان، انتقادی.....
۳۶	۴	۴	۴	۴	۱، ۵، ۵، ۱، رویکرد، فوکو.....
۳۶	۴	۴	۴	۴	۵، ۱، ۵، ۲، رویکرد، هالج، و، کرس.....
۳۷	۴	۴	۴	۴	۵، ۱، ۵، ۳، رویکرد، فر، کلاف.....
۳۷	۴	۴	۴	۴	۴ وجه اشتراک، تحلیل، گفتمانهای، انتقادی.....
۳۹	۴	۴	۴	۴	فصل سوم، چهار چوب نظری: دستور نقش گرای، نظاممند، هلیدی.....

۴۰	۱.۳. مقدمه
۴۰	۲ انگاره زبانی دستور نقش‌گرای. نظم‌مند هلیدی
۴۳	۱.۲.۳. فرانقش بینافرادی
۴۴	۱.۱.۴. وجه. در. مقام. نقش.
۴۵	۱.۲.۴. وجه. و. وجه. نمایی
۴۶	۱.۲.۴.۳. افزوده
۴۸	۱.۲.۴.۴. مانده
۴۹	۴ ۴ + ۵ ترتیب قرارگیری نقش وجه. و. مانده. در. زبان. انگلیسی
۵۰	۱.۵.۱.۴. بند‌های. اخباری
۵۱	۱.۵.۲.۴. بند‌های. امری
۵۳	فصل چهارم: داده‌ها. و. تجزیه. و. تحلیل. آنها.
۵۴	۱.۴. مقدمه
۶۴	۲ تحلیل. گفتمان. استاد. کلاس. اول
۷۵	۳ تحلیل. گفتمان. استاد. کلاس. دوم
۸۶	۴ تحلیل. گفتمان. استاد. کلاس. سوم
۹۱	۵ تحلیل گفتمان استاد کلاس چهارم. (در. جلسه. اول. کلاس).
۱۰۱	۶ تحلیل گفتمان. استاد. کلاس. پنجم
۱۰۲	۷.۴. نتایج. پژوهش.
۱۰۲	۷.۱.۱. کلاس. اول. استاد. مرد.
۱۰۳	۷.۲. کلاس. دوم. استاد. مرد.
۱۰۴	۷.۳. کلاس. سوم. استاد. زن.
۱۰۵	۷.۴. کلاس. چهارم. و. پنجم. استاد. زن.
۱۰۶	فصل پنجم: خلاصه. و. نتایج. تحقیق.
۱۰۷	۱.۵. خلاصه. تحقیق
۱۰۹	۲.۵. یافته‌ها. و. نتایج. تحقیق
۱۱۰	۳ پاسخ به پرسش‌های پژوهش. و. بررسی. فرضیه‌ها.
۱۱۲	۴ پیشنهادهایی. برای. مطالعات. آینده

۱۱۳	کتابنامه.....
۱۱۴	فارسی.....
۱۱۶	انگلیسی.....
۱۱۹	واژه‌نامه.....
۱۲۰	انگلیسی، به فارسی.....
۱۲۳	فارسی، به انگلیسی.....
۱۲۶	پیوست‌ها.....
۱۲۷	کلاس، اول.....
۱۳۲	کلاس، دوم.....
۱۳۸	کلاس، سوم.....
۱۴۴	کلاس، چهارم.....
۱۴۶	کلاس، پنجم.....

فهرست جدول‌ها و نمودارها

۱۳		نمودار ۱-۱: رابطه، تصویر، گونگی.....
۴۳		نمودار ۳ ۱ انگاره زبانی دستور نقش‌گرای، نظام‌مند، هلییدی.....
۴۴		جدول ۳.۱.۳. کارکردهای اصلی، گفتار.....
۴۶		نمودار ۳ ۲ عناصر تشکیل دهنده، وجه در، مقام نقش.....
۴۷	نمودار ۳.۳. انواع افزوده.....
۴۹جدول ۳.۳. ۲. مثال.....
۴۹جدول ۳.۳. ۳. مثال.....
۵۰		جدول ۳ ۴ جملات، استفهام بیه/خیر.....
۵۰		جدول ۳ ۵ استفهام پرسش‌واژه‌های، فاعل، مشخص.....
۵۰		جدول ۳ ۶ استفهام پرسش‌واژه‌های، فاعل، به، صورت، پرسش‌واژه.....
۵۱		جدول ۳.۳. ۷. اخباری، غیر، تعجبی.....
۵۱		جدول ۳.۳. ۸. اخباری، تعجبی.....
۵۱		جدول ۳.۳. ۹. بند، امری، نشاندار.....
۵۲		جدول ۳.۳. ۱۰. بند، امری، بی‌نشان.....
۵۲		جدول ۳.۳. ۱۱. بندهای پیشنهادی.....
۵۵		جدول ۴ ۱ داده‌های مربوط به، کلاس، اول.....
۶۲		نمودار ۴ ۱ ۱. مراحل، تدریس، کلاس، اول.....
۶۳		نمودار ۴.۳. ۲. وجه در، کلاس، اول.....
۶۳		نمودار ۴.۳. ۳. تبادل در، کلاس، اول.....
۶۶ ...		جدول ۴ ۲ داده‌های مربوط به، کلاس، دوم.....
۷۳		نمودار ۴ ۲ ۱. مراحل، تدریس، کلاس، دوم.....
۷۴		نمودار ۴.۳. ۲. وجه در، کلاس، دوم.....
۷۴		نمودار ۴.۳. ۳. تبادل در، کلاس، دوم.....
۷۶ ..		جدول ۴ ۳ داده‌های مربوط به، کلاس، سوم.....
۸۴		نمودار ۴ ۳ ۱. مراحل، تدریس، کلاس، سوم.....
۸۵		نمودار ۴.۳. ۲. وجه در، کلاس، سوم.....
۸۵		نمودار ۴.۳. ۳. تبادل در، کلاس، سوم.....
۸۷		جدول ۴ ۴ داده‌های مربوط به، کلاس، چهارم.....
۸۹ ..		نمودار ۴ ۴ ۱. مراحل، تدریس، کلاس، چهارم.....
۹۰		نمودار ۴.۳. ۲. وجه در، کلاس، چهارم.....
۹۰		نمودار ۴.۳. ۳. تبادل در، کلاس، چهارم.....
۹۲ .		جدول ۴ ۵ داده‌های مربوط به، کلاس، پنجم.....
۹۹ ...		نمودار ۴ ۵ ۱. مراحل، تدریس، کلاس، پنجم.....
۱۰۰		نمودار ۴.۳. ۲. وجه در، کلاس، پنجم.....
۱۰۰		نمودار ۴.۳. ۳. تبادل در، کلاس، پنجم.....

فصل اول: مقدمه و طرح مسئله

۴ ۱ مقدمه

در فصل حاضر ابتدا به مسئله مورد پژوهش و سپس اهدافی که این پژوهش دنبال می‌کند خواهیم پرداخت. در ادامه اهمیت انجام این پژوهش بررسی می‌شود و به قلمروی مکانی، زمانی و موضوعی اشاره خواهیم کرد. در بخش‌های بعدی سؤال‌ها و فرضیه‌های این رساله را بیان می‌کنم. سپس به فنون و روش‌های گردآوری و تحلیل آماری این تحقیق پرداخته می‌شود و در نهایت مفاهیم بنیادی مطرح در این رساله شرح داده می‌شوند.

۴ ۲ مسئله پژوهش

به واسطه پیشرفت‌هایی که در زمینه‌های نظری و کاربردی زبانشناسی حاصل شده است، امروزه این رشته به عنوان یک رشته میان رشته‌ای از اهمیت و جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. با این حال یکی از دغدغه‌های مهم در هر شاخه‌ای از علم و در اینجا علم زبانشناسی مسئله ایجاد پیوند میان این دو رویکرد نظری و کاربردی است. به عبارت دیگر در صورت وجود چنین اتصالی است که در نهایت می‌توان ادعا کرد که آن نظریه به ثمر نشست است. چرا که پیاده کردن یک نظریه در عمل است که باعث می‌شود صحت نظریه به طور جدی سنجیده شود. با چنین نگاه کاربردی است که بحث تحلیل گفتمان در آموزش و مشخصاً کلاس آموزش زبان را پایه کار خود قرار داده‌ام. هر چند اهمیت نقش معلم در کلاس پذیرفته شده است ولی بر خلاف دانشجویان رشته آموزش زبان خارجی به روش‌های تدریس زبان پرداخته نمی‌شود زیرا در رشته مذکور به طور مفصل به آن پرداخته می‌شود.

با بررسی مقاله‌ها و رساله‌های سال‌های گذشته به نظر می‌رسد که تحقیق‌های متعددی در راستای تحلیل گفتمان کلاسی صورت گرفته است که در فصل دوم این رساله به این کتاب‌ها و مقاله‌ها اشاره خواهیم کرد. هر کدام از این موارد به نوبه خود حائز اهمیت می‌باشند ولی نمی‌توان چهارچوب نظری واحدی را یافت که مبنای تحلیل گفتمان در اینگونه آثار بوده باشد و بدین جهت است که پراکندگی‌هایی در ابزارهای مورد استفاده برای تحلیل مشاهده می‌شود. در این رساله با توجه به اعتبار علمی چهارچوب نظری دستور نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی، این رویکرد مبنای تحلیل گفتمان معلم قرار می‌گیرد. براساس این نوع تحلیل است که می‌توان با استفاده از داده‌های جمع‌آوری شده، میزان تأثیرپذیری زبان‌آموزان را از گفتمان مورد استفاده توسط استاد مشخص کرد. در کارهایی که در

این زمینه انجام شده، مواردی نیز در چهارچوب نقش‌گرایی می‌باشند که در قسمت پیشینه پژوهش به آنها اشاره خواهیم کرد.

۳ اهداف پژوهش

تعداد روزافزون مقاله‌های خارجی در زمینه تحلیل گفتمان محیط کلاسی اهمیت و نیاز توجه به این موضوع را آشکار می‌کند. ولی در زمینه تأثیر گفتمان مورد استفاده توسط معلم و تأثیری که می‌تواند این گفتمان در یادگیری زبان داشته باشد خلأی وجود دارد که در این رساله با معیار قرار دادن چهارچوب نظری هلیدی به آن می‌پردازم. به نظر می‌رسد که این چهارچوب نه تنها برای تحلیل گفتمان کلاس آموزش زبان بلکه برای ارائه طرحی از گفتمان مناسب برای کلیه محیط‌های آموزشی می‌تواند به کار رود.

در این رساله قصد بر این است تا با تحلیل گفتمان معلم در کلاس الگویی برای گفتمان مناسب کلاسی ارائه شود. هدف از انتخاب این موضوع، ارائه راهکاری علمی است که در نهایت بتواند به تسهیل ارتباط کلامی در محیط‌های آموزشی به طور عام منجر شود ولی از آنجا که دسترسی به کلاس‌های متعدد آموزش زبان دارم بر تحلیل گفتمان استادان آموزش زبان خارجی متمرکز خواهم شد. با تحلیلی که از گفتمان معلم ارائه خواهد شد تأثیر گفتمان مورد استفاده در کلاس بر یادگیری و انگیزه زبان‌آموزان مشخص می‌شود.

۴ اهمیت و ضرورت انجام پژوهش

امروزه، اهمیت یادگیری زبان خارجی بر کسی پوشیده نیست و در امر آموزش زبان نیز ایجاد انگیزه در زبان‌آموزان از مسائل اساسی به شمار می‌رود. زبان از مهمترین عوامل تأثیرگذار در ایجاد یک تعامل اجتماعی مؤثر شناخته می‌شود. اگر ما محیط کلاس را مکانی برای تعامل اجتماعی در مقیاس کوچک در نظر بگیریم به اهمیت نقش گفتمان معلم در ایجاد انگیزش در دانشجویان برای شرکت در فعالیت‌های کلاسی پی می‌بریم.

وجود مشکلات و نقایص فراوان در زمینه آموزش، خود می‌تواند به ظهور مشکلات گسترده‌تری در سطح اجتماع بیانجامد. از این روست که با در نظر گرفتن اهمیت گفتمان مورد استفاده در محیط‌های آموزشی، ارائه تحلیلی علمی از مشخصه‌های گفتمانی مناسب در محیط آموزشی می‌تواند راهگشایی در فرآیند تدریس راهگشا باشد. هر چند محیط آموزشی مورد بررسی در این رساله منحصر به آموزش زبان خارجی می‌شود ولی این تحقیق می‌تواند به عنوان مبنایی برای بررسی‌های گسترده‌تر در زمینه‌های دیگر آموزشی قرار بگیرد.

با توجه به این که تاکنون در ایران کمتر به این موضوع پرداخته شده است و در کشورهای دیگر نیز غالب مقالات به تازگی به اهمیت تحلیل گفتمان کلاسی پی برده اند، سعی بر این خواهد بود که با نگاهی اجمالی بر تمامی آثار خارجی در یک دهه گذشته، الگویی بر اساس مکتب نقش‌گرایی ارائه شود تا به عنوان معیار تحلیل‌های گفتمانی آتی قرار گیرد.

۴ ۵ قلمرو پژوهش

در این پژوهش چند نمونه از کلاس‌های آموزش زبان انگلیسی به فارسی‌زبانان مورد بررسی قرار خواهند گرفت و گفتمان استاد در این کلاس‌ها در چهارچوب نظری دستور نقش‌گرایی نظام‌مند هلیدی تحلیل شده و تأثیر این گفتمان بر زبان‌آموزان سنجیده می‌شود. بنابراین قلمروی این پژوهش به لحاظ زمانی در زبان انگلیسی محاوره‌آمروزی، از نظر مکانی در کلاس‌های آموزش زبان انگلیسی در کشور ایران و از نظر موضوعی در حیطه زبانشناسی نقش‌گرا و آموزش زبان خارجی قرار می‌گیرد.

۴ ۶ سؤال‌های پژوهش

در این پایان‌نامه که یک پژوهش نظریه بنیاد و داده بنیاد به شمار می‌آید، سعی بر آن است تا به سؤال‌های زیر پاسخ داده شود.

الف در آموزش زبان چه قالب‌های گفتمانی مشخصی را می‌توان یافت که بیشتر مورد پذیرش زبان‌آموزان باشند؟

ب چه رابطه‌ای بین گفتمان مورد استفاده توسط استاد و انگیزه و یادگیری زبان آموزان وجود دارد؟
ج آیا روش تحلیل گفتمان نقش‌گرای نظام‌مند می‌تواند معیاری مؤثر برای تحلیل گفتمان کلاسی باشد؟

د چه عوامل دیگری به غیر از عوامل زبانی گفتمان کلاسی را شکل می‌دهند؟

۷ فرضیه‌های پژوهش

الف نوعی از گفتمان‌ها با مشخصه‌هایی معین، از طرف زبان‌آموزان بیشتر مورد استقبال قرار می‌گیرند.

ب بین نوع گفتمان مورد استفاده توسط استاد و انگیزه یادگیری زبان رابطه معناداری وجود دارد.

ج روش تحلیل دستور نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی می‌تواند معیار تحلیل گفتمان آموزشی قرار بگیرد.

د عوامل فرازبانی متعددی نیز در محیط آموزشی اثرگذار می‌باشند.

۸ فنون و روش گردآوری و تجزیه تحلیل داده‌ها

روش هر پژوهشی تابع ماهیت، هدف، وسعت و گستردگی آن است. این پژوهش از لحاظ هدف، کاربردی است و از نوع پژوهش‌های توصیفی می‌باشد که از روش تحلیل محتوا در آن استفاده شده است. تحلیل محتوا روشی است تحقیقی که به منظور بررسی منظم عینی و مقداری محتوای آشکار ارتباطات صورت می‌گیرد. تحلیل محتوا از نظر شکل، فنی برای دستیابی به استنتاجات قابل ارزیابی و معتبر از داده‌های متن و زمینه‌ها است.

برای جمع‌آوری نمونه‌هایی از گفتمان کلاسی از ضبط صدا و تصویربرداری از کلاس استفاده شده است. برای این منظور وسایلی نظیر دوربین فیلم‌برداری و ضبط صوت‌های ام پی تری^۱ به کار رفته است.

در اینجا پس از تحلیل گفتمان مورد استفاده توسط معلم با روش تحلیل نقش‌گرایی نظام‌مند، داده‌های جمع‌آوری شده با بهره‌گیری از روش‌های آماری تحلیل شده‌اند. سپس با ارائه نمودار ارتباط گفتمان معلم و یادگیری زبان‌آموزان بررسی شده است.

۹.۴ جامعه آماری

جامعه آماری عبارت است از مجموعه‌ای از افراد یا واحدها که دارای حداقل یک صفت مشترک باشند. معمولاً در هر پژوهش، جامعه مورد بررسی یک جامعه آماری است که پژوهشگر مایل است درباره صفت یا صفات متغیر واحدهای آن به مطالعه بپردازد. تعریف جامعه آماری باید جامع و مانع باشد. یعنی باید چنان بیان شود که از نظر زمانی و مکانی همه واحدهای مورد مطالعه را در بر گیرد و در ضمن با توجه به آن از شمول واحدهایی که نباید به مطالعه آنها پرداخته شود جلوگیری به عمل آید (مقیم، ۱۳۸۵: ۳۶).

جامعه آماری این پژوهش عبارت است از گفتمان کلاس‌های آموزش زبان انگلیسی به فارسی زبانان که در شهر تهران قرار دارند.

۱۰.۴ نمونه آماری

نمونه عبارت است از مجموعه‌ای از نشانه‌ها که از یک قسمت یا یک گروه از جامعه بزرگتر انتخاب شده است، به طوری که صفات اعضای این مجموعه، معرف کیفیات و ویژگیهای جامعه بزرگتر باشد. نمونه، اطلاعاتی را ارائه می‌کند که بر اساس آن می‌توان در مورد خصوصیات جامعه قضاوت کرد. به عبارت دیگر، از طریق مطالعه نمونه و پیدا کردن خصوصیات و روابط پدیده‌ها و تعمیم آن، می‌توان خصوصیات و روابط پدیده‌ها را در جامعه پیدا کرد (ظهوری ۱۳۷۸: ۱۰۰).

^۱. MP3

نمونه آماری این پژوهش عبارت است از مجموعاً حدود ۳۰۰ دقیقه ضبط شده از گفتمان ۲ استاد زن و ۲ استاد مرد که در طول ۵ جلسه انجام شده است. تمامی این کلاس‌ها از ۲ مؤسسه مشهور در شهر تهران انتخاب شده‌اند. هر دوی این مؤسسات برای کلیه استادان خود دوره تربیت مدرس تدارک دیده‌اند و همه آنها ملزم به شرکت در این دوره‌ها می‌باشند. در طول دوره تربیت مدرس استادان با جدیدترین روش‌های آموزش زبان آشنا می‌شوند و به آنها فرصت کافی داده می‌شود تا این روش‌ها را در کارگاه‌های مختلف تمرین کنند. کلاس‌های منتخب نیز از نظر سطح یکسان بوده و تمامی آنها سطح متوسط می‌باشند.

۴ ۱۱ مفاهیم بنیادی

در این بخش مفاهیم بنیادی مطرح در این پژوهش به طور اختصار شرح داده می‌شوند.

تحلیل گفتمان

اصطلاح تحلیل گفتمان را اولین بار زلیگ هریس^۱ در سال ۱۹۵۲ در مقاله‌ای به همین نام به کار برد. او تحلیل گفتمان را اینگونه تعریف می‌کند: «تحلیل کلام یعنی ادامه رویکرد زبان شناسی توصیفی اما در حد فراتر از جمله و همچنین ارتباط و همبستگی بین فرهنگ و زبان» (هریس ۱۹۵۲: ۱). مقصود او از این عبارت مطالعه‌ای بود ساختاری برای بررسی این که کدام عناصر زبانی ممکن است در کنار هم یا در یک محیط زبانی مورد استفاده قرار بگیرند. هدف هریس از معرفی مبحث تحلیل گفتمان، بررسی زبان بالاتر از سطح جمله با همان شیوه‌هایی بود که برای تحلیل جمله استفاده می‌شد، شیوه‌ای صورت گرا و بدون توجه به بافت غیر زبانی.

تحلیل گفتمان نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی

نقش‌گرایان گفتمان را مبنای تحلیل خود قرار می‌دهند. آنها جملات را به صورت از بافت جدا (همچون ساخت‌گرایان) بررسی نمی‌کنند، بلکه معتقدند جملات باید در بافت بررسی شوند. هلیدی

¹. Zelig Harris

که یکی از برجسته‌ترین نام‌های شناخته شده در مکتب نقش‌گرایی می‌باشد، بند را به عنوان واحد بررسی معنای گفتمان قرار می‌دهد. در دستور نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی هر بند متشکل از سه لایه معنایی می‌باشد. او هر یک از این لایه‌های معنایی را یک فرانش^۱ می‌نامد. از آنجایی که چهارچوب نظری این پایان‌نامه رویکرد دستور نقش‌گرای هلیدی می‌باشد، در فصل سوم به طور مفصل به این رویکرد پرداخته می‌شود.

روش آموزش زبان خارجی

با بررسی روش‌های تدریس آموزش زبان خارجی اینطور به نظر می‌رسد که ارتباط بین فکر و عمل وجه اشتراک همه آنها است. ولی طریقه دیگری برای ارتباط بین روش‌ها وجود دارد و آن ارتباط بین پیوستگی فکر در عمل با پیوستگی فکر در عملی دیگر است. روش یک سلسله یکپارچه از چنین ارتباطی می‌باشد، بدین معنی که می‌بایست شکلی از هماهنگی نظری و یا فلسفی بین ارتباطات وجود داشته باشد. اگر معلم اعتقاد دارد که زبان متشکل از یک مجموعه الگوهای ثابت است، برای او بی‌معنی خواهد بود از فنونی استفاده کند که به زبان‌آموزان کمک می‌کند تا قوانین انتزاعی زیربنای زبان را کشف کرده و بتوانند الگوهای جدیدی را برای خود بدست دهند (دایان لارسن^۲ فریمن^۲، ۱۳۸۹).

^۱ . Metafunction

^۲ . Diane Larsen- Freeman

فصل دوم: مطالعات پیشین

۴ ۱ مقدمه

با توجه به اینکه این رساله به بررسی گفتمان استادان زبان می‌پردازد، در این فصل به عنوان پیشینه تحقیق نگاهی اجمالی خواهیم داشت به مکاتب فکری مطرح در زبانشناسی و متعاقباً نگرش‌های مرسوم مورد استفاده در آموزش زبان و همینطور تاریخچه روش^۲ تدریس. سپس رویکردهای مختلفی که در زمینه تحلیل گفتمان وجود دارد را به طور مختصر معرفی خواهیم کرد و در نهایت به کتاب‌ها و مقالاتی که اخیراً به گفتمان معلم در کلاس پرداخته‌اند اشاره خواهیم کرد.

۴ ۲ مکتب‌های فکری در یادگیری زبان دوم

با وجود همه اختلاف نظرهای موجود میان زبانشناسان کاربردی و محققان فراگیری زبان دوم برخی از الگوهای تاریخی پیدا شدند که گونه‌ها و روندهای مطالعه فراگیری زبان دوم را مورد توجه قرار دادند. این گرایش‌ها را به صورت سه مکتب فکری متفاوت می‌توان دسته‌بندی کرد که در ذیل بر اساس تقدم و تأخر تاریخی معرفی شده‌اند.

۴ ۳ ۱ ساخت‌گرایی^۳ / رفتارگرایی

مکتب ساخت‌گرایی یا زبانشناسی توصیفی در دهه‌های ۱۹۴۰ و ۱۹۵۰ مدافعانی همچون لئونارد بلومفیلد^۴، ادوارد ساپیر^۵، چارلز هاکت^۶، چارلز فریز^۷ و دیگران داشته است. این افراد خود را ملزم به استفاده از قوانین علمی زبان‌های بشری که قابل مشاهده بودند می‌دانستند. فقط جلوه‌های کاملاً مشهود و ملموس زبان موضوع تحقیقات آنها بود. به نظر ساخت‌گرایان، وظیفه زبانشناس توصیف و شرح زبان‌های مختلف و مشخص کردن خصوصیات ساختاری آن زبان‌ها بود. آنچه برای ساخت‌گرایان مهمتر می‌نمود این بود که زبان قابل تجزیه به بخش‌ها و یا اجزای کوچکتری می‌باشد، طوری که این بخش‌ها را می‌توان از لحاظ علمی مورد بررسی قرار داد، با هم مقایسه کرد و مجدداً با هم ترکیب

1. Approach

2. Method

3. Structuralism

4. Leonard Bloomfield

5. Edward Sapir

6. Charles Hockett

7. Charles Fries

نمود. الگوهای رفتار گرایی واقعی شامل شرطی شدن‌ها، یادگیری‌های گفتاری طوطیوار، یادگیری‌های ابزاری و یادگیری‌های تشخیصی و سایر رویکردهای تجربی در مطالعه رفتار انسانی می‌شود (داگلاس براون ۲۰۰۰). ساخت‌گرایان معتقدند با توجه به محدودیت‌های موجود در بررسی زبان و عدم دسترسی به دانش برون‌زبانی گویندگان باید واحدهای زبانی را به صورت بافت‌زدوده^۱ مورد بررسی قرار داد. از همین رو آنان را ایده‌آل‌گرا می‌دانند. منظور شخص چامسکی از ایده‌آل، شرایط ایده‌آل برای بررسی زبان است، یعنی فراهم آوردن شرایطی آزمایشگاهی برای بررسی واحدهای زبانی در خارج از بافت. چامسکی می‌گوید: من می‌خواهم زبان را ورای مؤلفه‌هایی چون جنسیت، فرهنگ و غیره بررسی کنم، وگرنه این مؤلفه‌ها تأثیر خود را دارد، اما من تا جائیکه بتوانم این مؤلفه‌ها را کنار می‌گذارم.

۴ ۴ ۲ تفکرات ساختار گرایی^۲

ساختارگرایی به عنوان یک چهارچوب نظری مسلط در اواخر قرن بیستم پدیدار گشت که از آن جمله می‌توان به افرادی چون پیازه^۳ و ویگوتسکی^۴ اشاره کرد. ساختار گرایان به مانند برخی از روانشناسان شناختی معتقدند که تمامی انسان‌ها از دیدگاه خود واقعیت را می‌سازند و بنابر این روشهای متفاوت برای کسب آگاهی و توصیف همگی آنها به یک اندازه منطقی هستند.

«محققان ساختارگرا توجه خود را جلب افرادی می‌نمایند که به گفته اسپپوی مشغول فعالیت‌های اجتماعی هستند، همکاری گروهی دارند و یا همبستگی کلی با هم دارند. دیدگاه یک محقق ساختارگرا اندکی فراتر از دیدگاه عقل‌گرایان و روانشناسان شناختی است زیرا ساختار گرایان بر اولویت ساخت ذهنی هر فرد از واقعیت تأکید دارند. پیازه و ویگوتسکی که هر دو به عنوان ساختارگرا شناخته می‌شوند، از جهت میزان تأکیدی که بر بافت اجتماعی می‌گذارند با هم متفاوتند. پیازه اهمیت رشد شناخت فردی را به عنوان یک کار نسبتاً انفرادی مورد تأکید قرار می‌داد. جدول زمان بندی زیستی و مراحل رشد شناختی اساس کار را تشکیل می‌دهد و ادعا این است که تعامل اجتماعی فقط محرک رشد در زمان مناسب است. از طرف دیگر ویگوتسکی که برخی او را شناخت‌گرای اجتماعی می‌نامیدند معتقد بود که تعامل اجتماعی در رشد شناختی فرد اصلی اساسی است و نظریهٔ مراحل از پیش تعیین شده را مردود می‌دانست» (داگلاس براون، ۲۰۰۰: ۱۲).

1. decontextualized

2. Constructivism

3. Piaget

4. Vygotsky